

Adatok az óriásnyár hazai elterjedéséhez

KOVÁCS JÓZSEF

Az emberiség kultúrtörténetében szinte az emberré válással egyidős az embernek és a fának a szoros kapcsolata. A legrimitívebb kőeszközök, majd a bronz- és a vasszerszámok megjelenésével csaknem egyidejűleg vette kezdetét a fa megmunkálása és ezzel párhuzamosan alakult ki a fából készült eszközök sokasága.

A könnyen megmunkálható puhafa, ezek közül is kontinensünkön nagy-tömegben előfordult fenyő szolgáltatta az utóbbi évszázadok egyik legfontosabb nyersanyagát. Ebből épültek a házak, falvak, városok és készültek sokszáz-féle berendezési és használati tárgyak. Azonban a kimeríthetetlennek vélt ősanyag a jelenkor számára már erősen megfogyatkozott. Nem csak mi, de Európa számos országa már bennünket is megelőzően nélkülözni volt kénytelen e fontos nyersanyagot. Az élőfakészletek teljes kimerüléséről most még ugyan korai lenne beszélni, azonban minden további erőszakolt hozzányúlás a jövő évszázad részére rejt veszélyeket. Sajnálatos, hogy mindez akkor következik be, amikor az emberiség a kulturális felemelkedés lépcsőfokain oly szépen elindult felfelé, és a környezetével szemben támasztott igények hatványozott mértékben jelentkeznek.

A faanyagok előállítására terén tehát új utakat kell keresni és korunk a szemtanúja annak a hovatovább világméretű változásnak, amely a nyárakban találta meg a pillanatnyi szükségletet kielégítő, nélkülözhetetlen nyersanyagot. Ahhoz hogy felhasználása a korszerű igényeket kielégítse, a tudomány és technika összefogásának és az ipar alkalmazkodásának egyaránt be kellett következnie. A kézzel fogható gyakorlati eredmények láttára nagyon sok országban, — köztük hazánkban is, — kezdetét vette a kultúrnyárasok mind szélesebbre ívelő telepítése.

Egyik úttörő kezdeményezője volt ennek a munkának néhai *Molnár Viktor*, aki Nyíregyházától alig néhány kilométerre, az orosi homokon ültette el 1923/24 őszén, illetve tavaszán azt a három óriásnyár suhángot, amelyet feleségének nagybátyjától, *Ambrózy Lajostól*, az akkori idők messze környéken híres dendrológusától kapott ajándékba. Származásukra nézve a mind kevesebb egykori kortársak elmosódó emlékezetére vagyunk utalva. Egyesek tájékoztatása szerint a suhángok egyenesen Kanadából érkeztek volna. A legközelebbi hozzátartozóktól vett értesülés valószínűbbnek tartja, hogy az Ambrózy-féle dendrológiai gyűjteményből (Határmajor, Temes-megye) származtak. Ma már csak annyit tudunk, hogy Ambrózy Lajos diplomáciai szolgálatban sokat járt külföldön, mint lelkes növénybarát számos helyről küldözgette kertjébe a hazánkban addig soha nem látott különleges fákat és cserjéket.

Molnár Viktor a három óriásnyár fácska oldalágaiból egy kút melletti mélyfekvésű helyen, kis anyatelepet létesített. Anyagát évről-évre szaporította és 1926/27-ben már volt annyi simadugványa, hogy megtörténhetett az első erdősítés azokban a buckaközti mélyedésekben, ahol a korábbi években túlzott nedvesség következtében az akáccal történt erdősítések sorra kipuштultak. A siker igen biztató volt és kiindulási alapot szolgáltatott e fafaj további, nagyobb kiterjedésű elterjesztéséhez. Az említett első telepítést 17 éves korában, vagyis 1944-ben termelték le és egy kataszteri holdról 176,57 m³ nyárrönköt, 36 m³ szőlőkarót és 7 szekér gallyfát termeltek ki és dolgoztak fel. (Mezőgazdaság XXI. évfolyam, 3. szám, 1944. március 15.)

Az óriásnyár anyatelep időközben egyre bővült, a nyárfiatalosok területe 96 kat. holdra emelkedett és a gyenge termőerejű talajokon álló, meglepően szép fejlődésű nyárasok magukra vonták a szakemberek és a mezőgazdaság különböző ágazataiban dolgozó, a termelést közvetlenül irányító szakemberek figyelmét. Az érdeklődők nagy száma készítette Molnár Viktort, hogy a Köztelek Zsebnaptárban a nyilvánosság előtt számoljon be az elért eredményekről. A Mezőgazdaság című szakfolyóiratban *Dorner Béla* több alkalommal igen nagy lelkesedéssel ismertette az orosi óriásnyárasokat, elragadtatásában egy alkalommal a „csodafa” jelzővel illette. Ezek nyomán felfigyelt az ország e kiváló tulajdonságú nyárfajtára, s kezdetét vette Oroson az óriásnyár simadugványok terjesztése. Került belőlük az államerdészeti csemetekertekbe, de küldtek belőlük szerte az országba is. Az akkori ültetésekből néhány folt még ma is látható (pl. a tokaji laktanya, a bocskaikerti vasútállomás környéke, a nyíregyházi Damjanich laktanya mellett stb.) és ezek még most is hirdetik e rövid tenyészidejű, nagy fatömeget nyújtó nyárfajta életrevalóságát és akklimatizálódó készségét. Egyébként az ország északkeleti részén található összes óriásnyár származása feltétlenül Orostra vezethető vissza. Biztos forrásból vett értesülés szerint Somogy megyébe és a Dunántúl számos helyére szállított simadugványt az orosi gazdaság. Valószínűsíthető, hogy az erdélyi Bonchidára is innen került az óriásnyár. Az egykori alkalmazottak elmondása szerint az első létesítést követő tizedik évben Jugoszláviába egy millió simadugványt kellett volna szállítani, de a belöldi igény oly nagy volt, hogy csak töredék részét tudták a megrendelt mennyiségnek elküldeni.

E szédületes karriert befutó fafaj szaporítását és terjesztését rendkívül nagy agilitással végző Molnár Viktor ezalatt fajtaösszehasonlító kísérleti ültetéseket végzett különböző hazai és nemesnyárasokkal, amelyeknek utolsó példányai véglegesen elöregedve mostanában kerülnek fejsze alá. Felkérésére a Műegyetem elvégezte a faanyag műszaki vizsgálatát és amikor értékelése során biztató eredményt kapott, az összes házépítkezések tetőszerkezetét ebből a fafajból készítette el. Ezek között volt egy szeszgyár, melynek gerendái és szarufái még ma is jó állapotban vannak. Ugyancsak említést érdemel az 1938-ban épült több emeletes virginiai-dohány szárító épületrészlet, amelyben üzemidő alatt közel 80 C°-os hőség van és még ma is eredeti állapotában megfelel a céljának. Egyik cikkében írja, hogy a szőlőkaró földbe kerülő végeit 48 óráig rézgálic oldatban áztatta és 8 év eltelte után még használható állapotban vannak.

Molnár Viktor eredeti ültetéseiből ma már nem sok látható. A telepítések vágásérett állapotban véghasználatra kerültek. Azonban utódaik erdőgazdaságainkban, valamint az utak mellett, fasorokban, községek belterületén mindenütt megtalálhatók és számottevő értéket jelentenek népgazdaságunk számára. Gyors növekedésükkel, szépségükkel és nem utolsó sorban nagy fatömegükkel ma is magukra vonják a figyelmet és ha hegemoniáját a nemesnyárasok között ki is kezdte számos külföldről behozott és itthon előállított új fajta, a jövő nyárasainkban egyelőre még továbbra is a legnagyobb példányszámmal vesz részt hazánk fatömegtermesztésében.

A három kis suháng érdekes története tollamra kívánczolt, mert rövid néhány évtized alatt nem csak egyszerűen beírta nevét fafajaink sorába, hanem fatömegével jelentős mértékben könnyített nyersanyaghiányunkon. Története szorosan összefügg *Molnár Viktor* nevével, kinek korát megelőző éleslátása tette lehetővé e fafaj rohamos elterjedését. Egy írásában olvassuk: „Rendíthetetlen meggyőződése, hogy az Alföldnek igen sok problémája, köztük az idejébeli belvízkatasztrófa kérdése is megoldható egy rendszeres telepítési program keresztül-

vitelével. Ha csak azokat a területeket, amelyek ma mezőgazdasági művelésre nem alkalmasak, használhatatlanok, s amelyeken — mint idén is — a tavaszi belvíz veszélyezteti a termés biztonságát, beültetnék ezzel a nyárfával, akkor nemcsak az Alföld nagy épületfa problémája, de hulladékfa révén részben a tűzifa probléma is megoldódna. De megoldódna részben a téli munkanélküliség is, mert nemcsak a fa kitermelése, de a fának különféle felhasználhatósága folytán a feldolgozása is annyi téli munkalehetőséget nyújt, hogy igen sok ma fázó és éhező családnak meleg szobát és lágy kenyeret tudna biztosítani.” (Molnár Viktor: Tapasztalatok a „Populus Robusta” nyárfával végzett erdősítésekről. Köztelek Zsebnaptár 1941 év II. kötet.)

Szemponatok a fahasználati munkák szervezéséhez

Dr. SZÁSZ TIBOR

A munkaszervezők egyik legégetőbb problémája az, hogy a termékeket milyen létszámmal állítsák elő. Ez érthető, hiszen a létszám azonos termelőeszközök és termékek esetében nagymértékben hat a gépkihasználásra, az egy átlagfőre eső termelékenységre, ezeken keresztül a termékek önköltségére és a dolgozók keresetére. Erdőgazdasági viszonylatban ennek a kérdésnek különösképpen azért nagy a jelentősége, mert világszerte két felfogás áll egymással szemben. Egyik az *egyszemélyes*, másik a *többszemélyes*, tehát a *csapatmunka-szervezet*.

Mérések igazolják, hogy a gépkihasználás és a termelékenység közötti kapcsolat nem egyértelmű. Minél több főt alkalmazunk a termékek előállítására, annál nagyobb a gépek hasznos munkaidőaránya, tehát kihasználtsága. A termelő létszám növelésével viszont csökken az egy főre jutó termelékenység, mert a dolgozók együttesének főidő aránya a mellékidő arányhoz viszonyítva romlik. A gépkihasználás és a termelékenység kapcsolata tehát ebből a szempontból nézve fordított arányban áll egymással.

Azonos munkáslétszám és azonos termelőeszközök esetében viszont a gépkihasználás és a termelékenység egyenes arányt mutat. Ez gyakorlatilag annyit jelent, hogy azonos létszám esetében a dolgozók tevékenységének tér és időbeli beosztásától, tehát a munkaszervezettől függően növelhető a gépkihasználás, de ezúttal ennek a dolgozók termelékenység-növekedése is eredménye. Vagy másfelől a munkások tevékenységében a fő- és mellékidők arányának főidők felé történő eltolásával a gépkihasználás is növelhető.

Ezen a két alapvető, a gépkihasználás és termelékenység vonatkozásában egymásnak ellentmondó tételen túl az egyszemélyes és csapatmunka-szervezet előnyeinek és hátrányainak elbírálásakor lényeges az is, hogy a termék előállításának egész termelési folyamatán, vagy egy-egy munkafolyamatán vagy méginkább munkaműveletén belül nézzük a kérdést. De fontos az is, hogy a termelőeszköz, valamint a munka jellege és nehézségi foka egyáltalában az egy- vagy többszemélyes munkát indokolja-e?

Az eddig elmondottak alapján megállapítható, hogy az egyszemélyes és csapatmunka-szervezet kérdésében különösen erdőgazdasági viszonylatban csak alapos elemzés után lehet állást foglalni.